

Bogumiła Ropińska

Politechnika Koszalińska

PRZEMIANY W ROLNICTWIE W WOJEWÓDZTWIE POMORSKIM NA PODSTAWIE POWSZECHNYCH SPISÓW ROLNYCH W LATACH 2002 I 2010

*CHANGES IN POMORSKIE (POMERANIA) VOIVODSHIP AGRICULTURE
BASED ON THE GENERAL AGRICULTURAL CENSUS 2002 AND 2010*

Słowa kluczowe: spis rolny, zasoby ziemi, struktura działalności rolniczej, unijne fundusze
Key words: agricultural census, land resources, farming structure, EU funds

Abstrakt. Przedstawiono zmiany w podstawowych kategoriach rolnictwa w województwie pomorskim na podstawie powszechnych spisów rolnych z 2002 i 2010 r. Dokonano analizy materiału statystycznego, z której wynika, że na część przeobrażeń mogła mieć wpływ integracja Polski z Unią Europejską. Zwiększyła się wielkość przeciętnego gospodarstwa rolnego, poprawie uległo wyposażenie gospodarstw w podstawowe urządzenia rolnicze, a także zmieniła się struktura działalności rolniczej, ponieważ więcej gospodarstw prowadzi działalność wyłącznie roślinną, a rezygnuje z hodowli zwierząt. Należy podkreślić, iż spadło поголівie krów mlecznych i zmniejszyła się liczebność w stadach świń.

Wstęp

Celem artykułu jest określenie zmian, które miały miejsce w rolnictwie w województwie pomorskim w latach 2002-2010. Jest to okres interwencji unijnych funduszy w Polsce, których szczególnym beneficjentem było polskie rolnictwo i obszary wiejskie. Z tego względu w pracy podjęto próbę przeanalizowania zmian, które zaszły w wybranych zagadnieniach rolnictwa województwa w kontekście akcesji Polski do Unii Europejskiej (UE).

Środki w dużym stopniu skierowane były do wybranych obszarów rolnictwa i produkcji rolniczej, m.in. płatności uzupełniające do uprawy wybranych roślin i zwierząt lub środki oferowane w ramach PROW, przeznaczone np. na modernizację gospodarstw. Stąd też można przypuszczać, że w dużym stopniu decyzje rolników w zakresie produkcji rolniczej determinowane były tymi okolicznościami. Także kwotowanie produkcji mleka i cukru wpłynęło na strukturę działalności rolniczej i gospodarowania gruntami rolnymi.

Materiał i metodyka badań

Analizie poddano materiał statystyczny uzyskany w ramach powszechnych spisów rolnych w latach 2002 i 2010 (przyjęto, że były to dane przypisane do tych lat – zgodnie z Raportem wyników). Przedmiotem badań były wybrane zagadnienia rolnictwa województwa pomorskiego w roku 2002 i 2010, a w szczególności zmiany, które zaszły w zasobach ziemi, wielkości gospodarstw i prowadzonej działalności rolniczej na tym obszarze. Dane poddano analizie statystycznej i opracowano, wykorzystując formę graficzną i opisową.

Zasoby ziemi i gospodarstwa rolne w województwie pomorskim

Zasoby ziemi rolniczej podlegają dużym zmianom, czego powodem są przyczyny gospodarcze, ekonomiczne i społeczne. Zmniejszenie powierzchni użytków rolnych sprawia, że zachodzi potrzeba intensywniejszego gospodarowania na pozostałej powierzchni, m.in. przez stosowanie coraz większej ilości środków chemicznych. Rodzi to niebezpieczeństwo skażenia środowiska, a także może prowadzić do tego, że pozyskiwane surowce będą wpływać na wytwarzanie żywności o niższej jakości [Kapusta 2008].

Większość użytkowanych w województwie pomorskim gruntów rolnych należy do gospodarstw indywidualnych, w tym ponad 98% tej powierzchni to gospodarstwa o powierzchni powyżej 1 ha UR. Powierzchnia gruntów użytkowanych w gospodarstwach pomorskich w 2010 r., w stosunku do 2002 r., spadła o ponad 70 tys. ha, co stanowi prawie 7% powierzchni z roku 2002. Największe spadki odnotowano w użytkach rolnych i pozostałych gruntach. W strukturze użytkowania gruntów w obu analizowanych latach lasy i grunty leśne zajmują niezmiennie 6,6%.

Tabela 1. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w województwie pomorskim według użytkowników w 2002 i 2010 r.

Table 1. Farm land use in Pomorskie voivodship in 2002 and 2010 as reported by users

Wyszczególnienie/ Specification	Gospodarstwa rolne/Farms			
	ogółem/ total		w tym indywidualne/including individual farms	
	2002	2010	razem/ total	w tym o powierzchni >1 ha UR/ including farms with an area >1 ha
	2010			
	Powierzchnia [tys. ha]/Area [thous. ha]			
Ogółem/Total	1031,3	959,9	724,8	711,7
Użytki rolne razem/Total arable land	869,6	802,5	623,8	619,6
Lasy i grunty leśne/Forests and forest land	68,2	63,8	58,7	56,3
Pozostałe grunty/Other land	93,5	93,6	42,3	35,8
	Udział/Share [%]			
Ogółem/Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Użytki rolne razem/Total arable land	84,3	83,6	86,1	87,1
Lasy i grunty leśne/Forests and forest land	6,6	6,6	8,1	7,9
Pozostałe grunty/Other land	9,1	9,8	5,8	5,0

Źródło/Source: Powszechny Spis Rolny 2011

Tabela 2. Gospodarstwa rolne w województwie pomorskim według rodzaju prowadzonej działalności rolniczej w 2002 i 2010 r.

Table 2. Farms in Pomorskie voivodship by type in 2002 and 2010

Rok/ Year	Ogółem/ Total	Gospodarstwa/Farm				
		prowadzące działalność rolniczą/ which run agricultural activity				nieprowadzące działalności rolniczej/no agricultural production
		razem/ total	produkcję roślinną/crop production	produkcję zwierzęcą/ livestock production	produkcję roślinną i zwierzęcą/crop and livestock production	
		Liczba gospodarstw [tys.]/Number of farms [thous. ha]				
2002	76,7	52,5	17,1	2,4	33,0	24,2
2010	60,9	47,1	20,7	0,5	25,9	13,8
		Udział/Share [%]				
2002	100,0	68,4	22,3	3,0	43,1	31,6
2010	100,0	77,4	34,0	0,9	42,5	22,6

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

W 2010 r. nastąpił spadek liczby gospodarstw prowadzących produkcję roślinną i zwierzęcą o 7,1 tys. W ogólnym pojęciu może to wskazywać na pewną specjalizację gospodarstw rolniczych, ponieważ specjalizacja rolnictwa to ciągły proces, polegający na ograniczaniu liczby produktów z jednoczesnym doskonaleniem ich wytwarzania [Kulikowski 2003].

Należy zauważyć, że uwarunkowania WPR UE mogły mieć wpływ na decyzje związane z rodzajem działalności rolniczej, podejmowane przez rolników po akcesji Polski do UE. Ważną rolę mógł również odegrać system dopłat bezpośrednich oraz kwoty mleczne, co spowodowało właśnie takie zmiany w strukturze gospodarstw rolniczych.

W badanych latach w województwie pomorskim zmniejszyła się o ponad 20% liczba gospodarstw rolnych. Największy spadek zauważyć można w grupie gospodarstw prowadzących wyłącznie produkcję zwierzęcą. Liczba tych gospodarstw zmniejszyła się o 1,9 tys., co stanowi prawie 80% liczby takich gospodarstw w 2002 r. Zwiększyła się natomiast o ponad 3 tys. liczba gospodarstw prowadzących wyłącznie produkcję roślinną. Biorąc pod uwagę rodzaj prowadzonej działalności, w strukturze gospodarstw w 2010 r., podobnie jak w 2002 r., dominowały gospodarstwa mieszane, czyli prowadzące jeden i drugi rodzaj działalności rolniczej. Jednak w 2010 r., w stosunku do 2002 r., zdecydowanie był większy odsetek stanowiły gospodarstwa prowadzące wyłącznie produkcję roślinną, natomiast niższy jest odsetek gospodarstw nastawionych na produkcję zwierzęcą oraz tych nieprowadzących działalności rolniczej.

Tabela 3. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w województwie pomorskim w 2002 i 2010 r.

Table 3. The average arable land area on farms in Pomorskie voivodship in 2002 and 2010

Rok/ Year	Ogółem/ Total	Średnia powierzchnia gospodarstwa/Average area of AL [ha]				
		prowadzące działalność rolniczą/involved in agricultural production				nieprowadzące działalności rolniczej/no agricultural production
		razem/ total	produkcję roślinną/crop production	produkcję zwierzęcą/livestock production	produkcję roślinną i zwierzęcą/crop and livestock production	
2002	11,33	14,79	11,93	1,81	17,19	3,85
2010	13,17	15,87	13,54	1,45	18,05	3,92

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Raport z wyników powszechnych spisów rolnych ujawnił w województwie pomorskim wzrost średniej powierzchni użytków rolnych z 11,33 ha w 2002 r. do 13,17 ha w 2010 r. W analizowanym okresie wzrosła średnia powierzchnia użytków rolnych gospodarstw prowadzących wyłącznie produkcję roślinną oraz produkcję mieszaną. Jednocześnie zmniejszyła się średnia powierzchnia przedmiotowych gruntów w gospodarstwach prowadzących wyłącznie produkcję zwierzęcą (tab. 3).

Zmiany w produkcji rolniczej w 2002 i 2010 r.

W analizowanym okresie nastąpiło zwiększenie ogólnej powierzchni zasiewów z 555,6 do 573,0 tys. ha (o 3,1%) oraz wzrost ich udziału w powierzchni gruntów ogółem (o 5,8 p.p.). W 2010 r., w stosunku do 2002 r., o ponad 70% wzrosła powierzchnia zasiewów roślin przemysłowych, tym samym duży spadek (o 10,8 tys. ha) odnotowano w powierzchni obsadzonej ziemniakami (rys. 1, tab. 4).

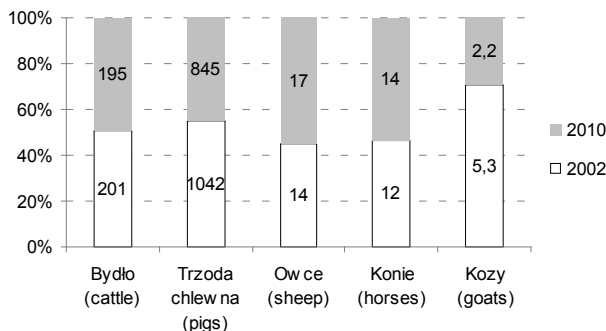
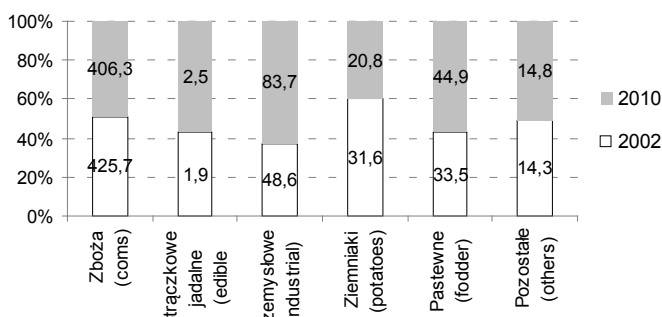
W strukturze powierzchni zasiewów w 2010 r. nastąpiło zdecydowane zmniejszenie udziału zbóż podstawowych (o ponad 16 p.p.), wzrósł zaś udział roślin przemysłowych (o ponad 100% wzrósł udział rzepaku i rzepiku). Zmniejszył się udział buraków cukrowych i ziemniaków. Z pewnością wpływ na to miało ograniczenie produkcji cukru, wynikające z konieczności przestrzegania unijnych przepisów.

W województwie pomorskim w 2010 r. miał miejsce ogólny spadek pogłowia bydła, w szczególności nastąpiło zmniejszenie stada krów (o 11,8%) (rys. 2). Powodem takiego stanu rzeczy mogło być kwotowanie produkcji mleka, a jednocześnie wysokie wymagania jakościowe dla mleka krowiego.

Rysunek 1. Powierzchnia zasiewów w województwie pomorskim w 2002 i 2010 r.
Figure 1. Area planted in Pomorskie voivodship in 2002 and 2010

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Rysunek 2. Zwierzęta gospodarskie w województwie pomorskim w 2002 i 2010 r.

Figure 2. Livestock numbers in Pomorskie voivodship in 2002-2010

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Tabela 4. Struktura zasiewów w województwie pomorskim według użytkowników w 2002 i 2010 r.
Table 4. Structure of area planted in Pomorskie voivodship reported by farmers in 2002 and 2010

Wyszczególnienie/ Specification	Udział gospodarstw/Share of farms [%]			
	ogółem/total		w tym gospodarstwa indywidualne/ including individual farms	
	2002	2010	ogółem/ total	w tym o powierzchni >1 ha UR/ including farms with area >1 ha
			2010	
Ogółem/Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Zboża ogółem, w tym:/Cereals total, including:	76,6	70,9	73,6	73,7
– 4 podstawowe/4 cereals	75,9	59,7	60,6	60,6
Strączkowe jadalne/Edible legumes	0,3	0,4	0,5	0,5
Przeplwyowe, w tym:/Industrial, including	8,8	14,7	11,9	11,9
rzepak i rzepik/rape and similar brassica	6,2	12,8	10,1	10,1
– buraki cukrowe/sugar beets	2,5	1,7	1,7	1,7
Ziemiaki/Potatoes	5,7	3,6	3,8	3,8
Pastewne/Fodder	6,0	7,8	7,4	7,4
Pozostałe, w tym:/Other, including	2,6	2,6	2,8	2,7
– warzywa gruntowe/field vegetables	1,3	1,0	1,2	1,2

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Pomimo ogólnego spadku pogłowia bydła, w 2010 r. wzrosła obsada bydła, zarówno na 1 gospodarstwo (z 9,0 szt. w 2002 r. do 12,9 szt. w 2010 r.), jak i na 100 ha użytków rolnych (z 23,1 do 24,4 szt. na 100 ha użytków rolnych). Świadczy to o intensyfikacji produkcji (tab. 5).

W badanych latach spadła liczebność stada świń, zarówno ogółem, jak i w obsadzie na 100 ha użytków rolnych, natomiast w 2010 r. wzrosła obsada owiec i koni.

W 2010 r., w stosunku do 2002 r., w województwie pomorskim zwiększyła się liczba ciągników przypadających na 100 gospodarstw: z 55,6 do 77,4 szt (tab. 6). Jednak największy, bo prawie dwukrotny, wzrost odnotowano w pozycji dotyczącej kombajnów zbożowych. Wzrosło również wyposażenie w zakresie kombajnów ziemniaczanych: z 2,1 szt. na 100 gospodarstw do 3,0 szt. w 2010 r. Spadła obsada kombajnów buraczanych: z 1,4 szt. na 100 gospodarstw w 2002 r. do 1,2 szt. w 2010 r. Należy przypuszczać, że wynikało to ze zmniejszenia produkcji buraków cukrowych.

Tabela 5. Zwierzęta gospodarskie w województwie pomorskim według użytkowników w roku 2002 i 2010
Table 5. Livestock in Pomorskie voivodship reported by framers in 2002 and 2010

Wyszczególnienie/Specification	Obsada na 100 ha UR/Heads per 100 ha AL			
	ogółem/total		w tym gosp. indywidualne/including individual farms	
	2002	2010	ogółem/ total	w tym o powierzchni >1 ha UR/ including farms with area >1 ha
			2010	
Bydło, w tym:/cattle, including	23,1	24,4	28,5	28,6
– krowy/dairy cows	9,9	9,4	10,8	10,9
Trzoda chlewna, w tym:/Hogs, including:	119,9	105,3	97,7	98,2
– lochy/sows	12,1	11,3	9,4	9,4
Owce/Sheep	1,6	2,2	2,6	2,6
Konie/Horses	1,4	1,8	2,2	2,2
Kozy/Goats	0,6	0,3	0,3	0,3
Króliki (samice reprodukcyjne)/Rabbits (reproductive females)	1,8	1,2	1,5	1,3
Drób ogółem/Poultry in total	1093,9	965,3	1143,0	935,6

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Tabela 6. Ciągniki i maszyny rolnicze w gospodarstwach rolnych w województwie pomorskim według grup obszarowych użytków rolnych w 2002 i 2010 r.

Table 6. Tractors and agricultural machinery in farms in Pomorskie voivodship by two farm size categories in 2002 and 2010

Rok/ Year	Ciągniki/ Tractors	Kombajny/Combines			Silosokombajny/silo combine harvester	Opryskiwacze polowe/Field sprayer	Opryskiwacze sadownicze/ Orchard sprayer
		zbożowe/ grain	buraczane/ beet	ziemniaczane/ potato			
Liczba na 100 gospodarstw/number per 100 farms							
2002	55,6	6,9	1,4	2,1	0,8	17,0	0,6
2010	77,4	12,2	1,2	3,0	0,6	22,8	0,8
W grupach obszarowych/in the area groups							
- 0,1 ha	3,4	0,0	x	0,0	0,0	0,4	0,0
- >1 ha	108,6	17,3	1,7	4,2	0,8	32,2	1,1

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Tabela 7. Nakłady pracy w ciągu roku w gospodarstwach rolnych w województwie pomorskim w 2002 i 2010 r.

Table 7. Labor on farms in Pomorskie voivodship in 2002 and 2010

Rok/ Year	Pracujący ogółem/ Workers total	Rodzinna siła/robocza family labor				Pracownicy najemni stali/ Permanent workers	
		ogółem/ total	użytkownicy/ operator	współmałżonkowie/ spouse	pozostali członkowie rodziny/other family members		
		gospodarstwa indywidualne/individual farms					gospodarstwa osób prawnych/corporate farms
Liczba pracujących [tys.]/Number of employers [thous.]							
2002	104,8	98,6	52,1	25,7	20,8	2,9	3,3
2010	113,0	107,3	46,1	26,2	35,0	3,1	2,6
Udział/Share [%]							
2002	100,0	94,1	49,8	24,5	19,8	2,7	3,2
2010	100,0	94,9	40,8	23,2	30,9	2,8	2,3

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

W 2010 r., w stosunku do 2002 r., odnotowano wzrost o 5,8 szt. opryskiwaczy polowych przypadających na 100 pomorskich gospodarstw.

Zmiany w wyposażeniu gospodarstw rolnych w maszyny i urządzenia rolnicze związane są głównie z możliwościami pozyskiwania na te cele środków z UE oraz ze zmianami w strukturze użytkowania ziemi i powierzchni upraw. Z badań prowadzonych przez Czubałkę i Jędrzejak [2011] wynika, że z samych dopłat bezpośrednich ¼ przeznaczają się na inwestycje w gospodarstwa. Do tego dochodzą możliwości pozyskania środków w ramach PROW.

W województwie pomorskim w 2010 r. pracujących ogółem w gospodarstwach rolnych było 113 tys. osób, czyli o 8,2 tys. więcej niż w 2002 r. (tab. 7). W gospodarstwach indywidualnych liczba rodzinnej siły roboczej zmieniła się z 98,6 tys. osób w 2002 r. na 107,3 tys. w 2010 r. Należy podkreślić, że w badanych latach, pomimo ogólnego wzrostu liczby pracujących w gospodarstwach rolnych, spadła rodzinna siła robocza w gospodarstwach indywidualnych w kategorii „użytkownicy”, co wiąże się ze zmniejszeniem liczby gospodarstw. Jednakże wzrosły nakłady pracy pozostałych członków rodziny z 20,8 tys. osób w 2002 r. do 35 tys. osób w 2010 r., co stanowi prawie 70% wzrostu.

Podsumowanie

W województwie pomorskim w 2010 r., w stosunku do 2002 r., odnotowano ponaddwudziestoprocentowy spadek liczby gospodarstw rolnych przy jednoczesnym wzroście ich powierzchni (z 13,44 ha w 2002 r. do 15,75 ha w 2010 r.), do czego mógł się przyczynić system rent strukturalnych w ramach PROW. Zmniejszyła się powierzchnia użytków rolnych, co wynika z przeznaczenia tych gruntów na

cele nierolnicze, m.in. pod zabudowę lub na budowę dróg. W analizowanym okresie nastąpiło znaczne zmniejszenie stada krów, co wiąże się z kwotowaniem produkcji mleka po przystąpieniu Polski do UE. Duże wahania opłacalności chowu świń spowodowały prawie 20-proc. spadek liczebności stada tego gatunku. Możliwości pozyskiwania unijnych środków mogły wpłynąć na poprawę w zakresie wyposażenia gospodarstw w ciągniki i maszyny rolnicze.

Literatura

Czubak W., Jędrzejak P. 2011: Wykorzystanie dopłat bezpośrednich w gospodarstwach rolnych. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. XIII, z. 2, 75-79.

Kapusta F. 2008: Agrobiznes. Difin sp. z. o.o. Warszawa, 108-111.

Kulikowski R. 2003: Syntetyczne metody badań produktywności i towarowości rolnictwa. PAN IG i PZ, Warszawa, 97-98.

Powszechny Spis Rolny. 2011: Raport z wyników województwa pomorskiego. GUS, Gdańsk.

Summary

The paper presents changes in the basic categories of agriculture in Pomorskie voivodship using results of the General Agricultural Censuses 2002 and 2010. The analysis shows that Poland's accession to the European Union may have, partially, affected the changes. The average farm size has increased, farm equipment has improved, the structure of agriculture has changed as more farms produce only crops at the expense of livestock production. It should be emphasized that the dairy cow and swine herds have been reduced.

Adres do korespondencji:

dr Bogumiła Ropińska
Politechnika Koszalińska
ul. Kwiatkowskiego 6E
75-343 Koszalin
e-mail: ropinska@op.pl